

**Dindarlığın Merkeziliği ile Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Arasındaki İlişki:
Almanya'daki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma**

The Relationship Between the Centrality of Religiosity and Psycho-Social Attitudes Towards Religious Symbols:
A Study on Turkish Youth in Germany

Yasemin YERKAZAN Halil APAYDIN

Doktora Öğrencisi, Amasya Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi

Amasya | Türkiye

yaseminyerkazan@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0003-2455-2213>

<https://ror.org/00sbx0y13>

Prof. Dr., Amasya Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi

Amasya | Türkiye

halil.apaydin@amasya.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-8402-0428>

<https://ror.org/00sbx0y13>

Makale Bilgisi

Makale Türü | Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi | 15/ Ocak /2026

Kabul Tarihi | 22/ Haziran /2026

Yayın Tarihi | 30/Haziran/2026

Bir İç- İki Dış Hakem

Çift Taraflı Kör Hakemlik

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Bu Makale iTenticate aracılığıyla taranmıştır.

Etik Bidirim | ilmiyat@gop.edu.tr

Lisans CC-BY-NC-ND 4.0

Article Information

Article Types | Research Article

Received | 15/ January /2026

Accepted | 22/ June /2026

Published | 30/ June /2026

One Internal- Two External Referees

Double-Blind Refereeing

Ethical principles were followed during the preparation of this study.

No conflict of interest declared.

This Article was scanned by iTenticate

Ethics Notice | ilmiyat@gop.edu.tr

Licence | CC-BY-NC-ND 4.0

Atıf | Cite as:

Yerkazan, Yasemin – Apaydın, Halil. “Dindarlığın Merkeziliği ile Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Arasındaki İlişki: Almanya'daki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma [The Relationship Between the Centrality of Religiosity and Psycho-Social Attitudes Towards Religious Symbols: A Study on Turkish Youth in Germany]”. *Tokat İlmîyat Dergisi | Tokat Journal of İlmîyat* 14/1 (Haziran | June 2026), 85-99.

<https://doi.org/10.51450/ilmiyat.1864812>

<https://dergipark.org.tr/ilmiyat>

The Relationship Between the Centrality of Religiosity and Psycho-Social Attitudes Towards Religious Symbols: A Study on Turkish Youth in Germany

Abstract: This article aims to examine the psycho-social attitudes towards religious symbols among Turkish youth residing in Germany and the relationship between these attitudes and the level of religiosity. The research focuses on young members of the Turkish community, a group that originated with the labor migration from Turkey to Germany in the 1960s and has now reached its fifth generation. Designed within a quantitative research framework, the study employed a correlational survey model, and the survey technique was preferred as the data collection method. The article investigates the relationships between individuals' demographic characteristics (gender, age, language spoken), the centrality of religiosity, and psycho-social attitudes towards religious symbols. Within the scope of the research, the "Psycho-Social Attitudes towards Religious Symbols Scale" and the "Centrality of Religiosity Scale" (CRS) were administered to a sample group of 70 individuals residing in the state of Baden-Württemberg, Germany, in July 2024. The obtained data was subjected to correlation and difference analyses using the SPSS program. According to the research findings, a statistically significant and positive relationship was detected between the participants' levels of centrality of religiosity and their psycho-social attitudes towards religious symbols ($p < 0.05$). The analysis results demonstrated that as centrality of religiosity scores increased the levels at which individuals perceived religious symbols as a source of trust, peace, and spiritual refuge also increased. This statistically significant relationship reveals that for Turkish youth, religious symbols function not merely as visual elements but as a psychological coping mechanism in situations of stress and uncertainty.

Keywords: Psychology of Religion, Religious Symbols, The Centrality of Religiosity, Psycho-Social Attitudes, Turkish Youth in Germany.

Dindarlığın Merkeziliği ile Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Arasındaki İlişki: Almanya'daki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma

Öz: Bu makale, Almanya'da ikamet eden Türk gençleri üzerinde dinî sembollere yönelik psiko-sosyal tutumları ve bu tutumların dindarlık düzeyi ile ilişkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma evreni, 1960'lı yıllarda Türkiye'den Almanya'ya yönelik işçi göçü ile başlayan ve günümüzde beşinci nesle ulaşan Türk toplumunun genç bireyleri üzerine odaklanmaktadır. Nicel araştırma deseninde kurgulanan çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmış ve veri toplama yöntemi olarak anket tekniği tercih edilmiştir. Makalede bireylerin demografik özellikleriyle (cinsiyet, yaş, kullanılan dil), dindarlık merkeziliği ve dinî sembollere yönelik psiko-sosyal tutumlar arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma kapsamında, Temmuz 2024 tarihinde Almanya'nın Baden-Württemberg eyaletinde ikamet eden, 70 kişilik bir örneklem grubu üzerine "Dinî Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeği" ve "Dindarlık Merkeziliği Ölçeği" (The Centrality of Religiosity Scale - CRS) kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programında korelasyon ve farklılık analizlerine tabi tutulmuştur. Araştırma bulgularına göre, katılımcıların dindarlık merkeziliği düzeyleri ile dinî sembollere yönelik psiko-sosyal tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.05$). Analiz sonuçları, dindarlık merkeziliği puanları arttıkça, bireylerin dini sembolleri bir güven, huzur ve manevi sığınak kaynağı olarak algılama düzeylerinin de arttığını göstermiştir. Tespit edilen istatistiksel olarak anlamlı bu ilişki, dini sembollerin Türk gençleri için sadece görsel birer öge olmanın ötesinde, stres ve belirsizlik durumlarında psikolojik bir başa çıkma mekanizması işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Dinî Semboller, Dindarlık Merkeziliği, Psiko-Sosyal Tutumlar, Almanya'daki Türk Gençleri.

Giriş

Türklerin Almanya'ya iş göçü, 1960'lı yıllarda iki ülke arasında imzalanan İşgücü Anlaşması ile başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Almanya, hızla büyüyen ekonomisinin artan iş gücü ihtiyacını karşılamak amacıyla başta Türkiye olmak üzere çeşitli ülkelere işçi talebinde bulunmuştur. 1961 yılında başlayan bu göç süreci, başlangıçta "misafir işçi" (Gastarbeiter) statüsüyle tanımlanan Türk işçilerin Almanya'da geçici süreyle çalışıp ülkelerine geri dönmeleri varsayımına dayalı olarak planlanmıştır. Ancak zamanla, pek çok işçi Almanya'da kalıcı olarak yerleşmiş, ailelerini yanlarına getirmiş ve bu süreçte Almanya'da büyük bir Türk topluluğu oluşmuştur. Günümüzde, Almanya'daki Türk kökenli göçmenler, ülkenin sosyal ve kültürel yapısında önemli bir rol oynamaktadır. Misafir işçi statüsünde Almanya'ya gelen ve altmış yılı aşkın bir süredir burada yaşayan Türkler, bugün beşinci nesile ulaşmış durumdadır. Özellikle dördüncü ve beşinci nesil bireylerin büyük çoğunluğu Almanya'da doğup büyümüştür.

Çok kültürlü bir ortamda yetişen ve yaşayan bu bireylerin, kimlik oluşumu ve yöneliminde dini ve kültürel aidiyetlerini ifade etmelerinde sembollerin taşıdığı anlam dünyası önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmanın temel kavramlarından biri olan sembol terimi, Antik Yunanca dilinde "symbolon (symballein)" köküne dayanmaktadır. Daha sonra Latince "symbolum" biçiminde yer alan kavram, İngilizcede "symbol",

Türkçede ise sembol olarak isimlendirilmiştir. Zaman zaman sembol kelimesi, simge sözcüğü ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.¹

Sembol, belirli bir bireyi, nesneyi, topluluğu veya düşünceyi temsil eden, iletişimi sağlayan veya bunların yerini alan bir iletişim ögesidir. Türkçe karşılığı “remiz” veya “alamet” olan sembol, bir nesnenin imajını oluşturan veya soyut bir kavramı görsel olarak ifade eden bir yaratık veya objedir. Semboller, soyut kavramların somut göstergeler aracılığıyla ifade edilmesini sağlayan anlam taşıyıcı unsurlardır. Bu bağlamda sadakat kavramı kültürel olarak köpek figürüyle ilişkilendirilirken, adalet kavramı ise tarafsızlık ve dengeyi temsil eden terazi sembolü ile ifade edilmektedir. Benzer şekilde kimyada “Pb” simgesi kurşun elementini temsil etmektedir. Dolayısıyla semboller, doğrudan anlatması güç olan anlamların daha anlaşılır hale gelmesini sağlayan temsil araçlarıdır. Sembolizmin temelini oluşturan bir tanım şu şekildedir: Temsil edilen bir karşılığı doğrudan ifade etmeksizin, hazır olmayan veya algılanması zor olan bir kavramı zihinsel bir düzlemde çağrıştıran her bireysel işaret (allegori - mecaz, kinaye) sembolik bir nitelik taşır.² Mensching’e göre her şey sembol olabilir ama hiçbir şey kendiliğinden sembol değildir. Bu bağlamda, sembol bir bireyin veya bir topluluğun inşa ettiği bir olgudur. Her sembolün iki temel ögesi bulunmaktadır: sembolize edilen maddi varlık ve bu maddenin temsil ettiği manevi gerçeklik. Bu iki unsurun işbirliği sonucunda ortaya çıkan sembol, yaşamın her alanına ait olabilir.³

Sembol, bir olayın, nesnenin veya kavramın, kendisinden daha derin veya soyut bir anlamı ifade eden işaretler ya da göstergelerdir. Sembol kendinden başka bir şeyi temsil etmektedir.⁴ Semboller, sosyal ve kültürel bağlamda hem bireysel hem de toplumsal anlamlar taşıyan imge veya işaretlerdir.⁵ Jung’a göre semboller bireysel değil, atalarımızdan miras kalan kolektif bilinçaltından tevarüs etmiştir.⁶ Toplumun ortak kültürel mirasını ve kolektif bilinçaltını ifade etme potansiyeline sahip olan semboller, değiştirilemez yapılar olarak kabul edilmektedir.⁷

Tarihsel süreçte sembolizm, dini alanda derin bir anlam ve ifade yolu olarak önemli bir görev üstlenmiştir.⁸ Dini semboller ile dini olmayan semboller arasındaki temel ayrım, sembollerin temsil ettikleri şeyin “kutsallık” ile olan ilişkisi üzerinden yapılmaktadır. Başka bir deyişle, sembollerin dini ya da seküler olarak sınıflandırılması, kullanılan nesne, cisim, hayvan ya da figürlerden ziyade, onların “kutsal” bir anlam taşıyıp taşımadıklarına dayanmaktadır.⁹ Ancak dini sembollerin mahiyeti ve fonksiyonlarına dair literatür incelendiğinde, özellikle sembolün tanımlanması noktasında hala büyük bir belirsizliğin ve kavramsal karmaşanın hakim olduğu görülmektedir.¹⁰ Benzer bir kavramsal güçlük ise sembollerinde barındıran dinin tanımlanması sürecinde de meydana gelmektedir.

Din olgusunun çok yönlü ve karmaşık olmasından dolayı, bu konuda çalışma yapan sosyal bilimciler kendi amaçlarına uygun tanımlar yapmışlardır.¹¹ Geertz, dinin anlam sistemlerini şekillendiren ve kültürel

¹ Ahmet Cevizci, “Sembol”, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 765; Latif Tokat, *Dinde Sembolizm* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012), 9.

² Necmettin Ersoy, *Semboller ve Yorumları* (İstanbul: Dönence Yayınevi, 2007), 13.

³ Annemarie Schimmel, “Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3-4 (1954), 68; Haralds Biezais, “Die Hauptprobleme der religiösen Symbolik”, *Religious Symbols and Their Functions*, ed. Haralds Biezais (Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1979), 13.

⁴ Paul Tillich, *Ahlak ve Ötesi*, çev. Aliye Çınar (Ankara: Elis Yayınları, 2006), 133-134.

⁵ Erkan Persembe, “Dinde Sembolün Fonksiyonu Ve İslâm’da Sembolik Değerlerin Bugünü”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (Şubat 1998), 93.

⁶ Haralds Biezais, “Die Hauptprobleme der religiösen Symbolik”, 7.

⁷ Abdulkemim Bahadır, *Jung ve Din* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 125.

⁸ Ernst Cassirer, *Sembol Kavramının Doğası*, çev. Milay Köktürk (Ankara: Hece Yayınları, 2011), 157.

⁹ Latif Tokat, *Dinde Sembolizm* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 84.

¹⁰ Biezais, “Die Hauptprobleme der religiösen Symbolik”, 9.

¹¹ Recep Yaparel, “Dinin Tanımı Mümkün mü?”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV (1987), 405.; Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998), 69.; Halil Apaydın, *Dindarlık* (Samsun: Bilimkent Yayınevi, 2018), 27.

yapıyı belirleyen bir semboller bütünü olduğunu savunur.¹² William James “bireyin duyguları, fiilleri ve bireysel tecrübeleri” olarak dini tanımlamaktadır.¹³ Köse-Ayten’e göre dinin insanın içindeki psikolojik atmosferi, kendi dışındaki toplumsal atmosferi ve onun ötesindeki aşkın boyutu açıklayan bir sistem olgusudur.¹⁴ Vergote, dini, hem bireysel hem de toplumsal bir olgu olarak ele alır ve psikodinamik bir perspektifle inceler. Ona göre, din sadece bir inanç sistemi ya da ahlaki kurallar bütünü değildir; aynı zamanda insanın derin psikolojik ihtiyaçları ve deneyimleriyle de bağlantılıdır.¹⁵ Pargament ise dini, kutsalla ilişkili biçimlerde anlam arayışı olarak tanımlamaktadır.¹⁶

Cirhinlioğlu vd.’ne göre, “Din, genellikle örgütlenmiş dini kurumların inançlarına ve uygulamalarına bağlılığı ifade etmek için kullanılmıştır. Diğer bir deyişle din, örgütlü inanç ve uygulamalar sistemi olarak görülmekte ve kişisel yaşam ve grup yaşamı için, insanların karşılıklı birbirlerini güçlendirmeleri ve aşkın olanla ilişki kurabilmeleri için rehberlik sunarak insan yaşamında düzenlilik için duyulan ihtiyacı karşılamaktadır.”¹⁷

Din kavramı bireyin içsel ve dışsal yaşantıları arasında köprü kuran bir yapı olarak değerlendirilebilir. Din, insanların yaşamlarını yönlendiren bir ilke sistemi olarak öznel bir gerçekliktir; dindarlık ise, bu dini ilkelerin hem bireysel hem de toplumsal hayata uygulanmış biçimidir.¹⁸

Dindarlık kavramının tanımlanması hususunda literatürde tam mutabakat mevcut değildir.¹⁹ Genel bir ifade ile dindarlık, dinin inanç, tutum ve davranışlar üzerindeki tezahürü olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Glock ve Stark, dindarlığın tek boyutlu bir yapı olmadığını, aksine kompleks ve çok boyutlu olduğunu savunarak konuyu sistematik bir zemine taşımışlardır. Onlar dindarlığı, inanç (ideolojik), ibadet (ritüel ve tazim), duygu (tecrübe), bilgi (zihni) ve etki (sonuç) olmak üzere beş temel boyutta tanımlamaktadırlar.²⁰

Teorik çerçevede sembol, din ve dindarlık kavramlarını incelendikten sonra, bireyin dini sembollere yönelik pozitif duygu, düşünce ve davranış tutumları ile dindarlık merkeziliği arasındaki ilişki aşağıda ampirik olarak analiz edilecektir.

1. Konu, Amaç ve Hipotezler

1.1. Konu ve Amaç

Araştırmada, katılımcıların dini sembollere yönelik pozitif duygu, düşünce ve davranış tutumları ile dindarlık merkeziliği arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma, tarama modeline göre yürütülmüştür. Veri toplama sürecinde demografik bilgi formunun yanı sıra, Stefan Huber tarafından geliştirilen “Dindarlık Merkeziliği Ölçeği” (*The Centrality of Religiosity Scale - CRS*) ile Gülmez ve Pattabanoğlu tarafından geliştirilen “Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeği” kullanılmıştır.

Bu çalışmanın temel amacı, Almanya’da yaşayan Türk gençlerinin dini sembollere yönelik psiko-sosyal tutumlarını incelemektir. Özellikle, dini sembollere yönelik tutumlar ile dindarlık merkeziliği arasındaki ilişkinin çeşitli demografik değişkenler çerçevesinde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın temel problemi, “Türk gençlerinin dini sembollere yönelik psiko-sosyal tutumları ile dindarlık merkeziliği arasında

¹² Hökelekli, *Din Psikolojisi*, 70.

¹³ Ali Köse- Ali Ayten, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021), 110.

¹⁴ Köse - Ayten, *Din Psikolojisi*, 111.

¹⁵ Antoine Vergote, *Din, İnanç ve İnançsızlık*, çev. Veysel Uysal (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999), 15-17.

¹⁶ Kenneth I. Pargament, *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice* (New York: Guilford Press, 1997), 32.

¹⁷ Zafer Cirhinlioğlu vd., *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013), 7.

¹⁸ Köse - Ayten, *Din Psikolojisi*, 111.

¹⁹ Ali Ulvi Mehmedoğlu, *Kişilik ve Din* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004), 30.

²⁰ Rodney Stark - Charles Y. Glock, *American Piety: The Nature of Religious Commitment* (Berkeley: University of California Press, 1968), 14-16; Ayrıca bk. Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi*, TDV Yayınları, Ankara 1993, 74; Ali Köse ve Ali Ayten, *Din Psikolojisi*, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, 112.

anlamli bir ilişki var mıdır?” sorusu etrafında şekillenmektedir. Uluslararası karşılaştırmalı din araştırmalarında dindarlık olgusu çoğunlukla kurumsal ibadetler, bireysel dua pratikleri ve Tanrı inancının bilişsel düzeyleri gibi geleneksel göstergeler üzerinden ölçülmektedir.²¹ Buna karşılık, gündelik yaşam içinde anlam üreten dini semboller ve sembolik aidiyet biçimleri ampirik çalışmalarda görece sınırlı biçimde ele alınmaktadır. Literatürde, bu iki değişken arasındaki ilişkiyi doğrudan ele alan bir çalışmaya rastlanmamış olup, bu çalışma alandaki söz konusu boşluğa katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Araştırmada, dini sembollere yönelik olumlu tutumlar ile dindarlık merkeziliği arasında pozitif yönde anlamli bir ilişki olduğu hipotezi test edilmiştir.

1.2. Hipotezler

- H1: Kadın katılımcıların dini sembollere yönelik pozitif puanları, erkek katılımcılardan anlamli düzeyde yüksektir.
- H2: Evde sadece Türkçe konuşan gençlerin, dini sembollere yönelik pozitif tutum puanları evde Almanca konuşanlara göre anlamli düzeyde daha yüksektir.
- H3: Kendini Spiritüel olarak tanımlayan katılımcıların, dini sembollere yönelik pozitif tutumları daha yüksektir.
- H4: Katılımcıların kendilerini dindar hissetme düzeyleri ile dini sembollere yönelik pozitif tutum puanları arasında pozitif yönlü ve güçlü bir ilişki vardır.
- H5: Bireysel dindarlık algısı yüksek olan bireylerin, dini sembolleri psikolojik bir dayanak (güven, rahatlatma ve huzur kaynağı) olarak kullanma düzeyleri daha yüksektir.

2. Yöntem

2.1. Örneklem

Bu çalışma, Amasya Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu’nun 27.06.2024 tarih ve E-30640013-108.01-201417 sayılı izni ile 2024 yılı Temmuz ayında Almanya’nın Baden-Württemberg eyaletinde ikamet eden ve yaşları 16 - 27 arasında değişen (Ort.=22,09; Ss=3,38) toplam 70 Türk genci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların belirlenmesinde, “uygunluk örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Demografik özellikler incelendiğinde; katılımcıların %62,9’unu kadınlar (n= 44), %37,1’ini ise erkekler (n=26) oluşturmaktadır. Yaş dağılımında en yüksek oran %17,1 (n = 12) ile 25 yaş grubunda, en düşük oran ise %4,3 (n = 3) ile 19, 20 ve 22 yaş gruplarında yer almaktadır. Elde edilen veriler, katılımcıların çoğunluğunun genç yetişkinlik dönemindeki bireylerden oluştuğunu göstermektedir.

Araştırma örnekleme, Baden-Württemberg bölgesinde yaşayan Türk gençlerinden oluşması bakımından belirli bir sosyo-kültürel bağlamı yansıtmaktadır. Her ne kadar örneklem büyüklüğü nicel genellemeler açısından sınırlı olsa da çalışma yurtdışında yaşayan Türk gençlerinin dini tutumları ve psiko-sosyal eğilimlerini hakkında betimsel düzeyde değerlendirme yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bununla birlikte, örneklem büyüklüğünün sınırlı olması nedeniyle bulguların genellenebilirliği kısıtlıdır.

2.2. Ölçme Araçları

2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Anket formunun birinci bölümünde katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir. Bu kapsamda, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve evde konuşulan dil gibi bağımsız değişkenlere ilişkin veriler toplanmıştır.

²¹ Franz Höllinger - Lorenz Makula, “Religiosity in the Major Religious Cultures of the World”, *International Journal of Sociology* 51/5 (2021), 345-346.

2.2.2. Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeği

Araştırmada veri toplama aracı olarak Gülmez ve Pattabanoğlu (2020) tarafından geliştirilen “Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek; “Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu- Düşünce-Davranışlar”, “Toplumsal Ayrışma Unsuru Olarak Dini Semboller” ve “Toplumsal Saygı ve Hoşgörü” olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Beşli Likert tipinde hazırlanan ölçekte maddeler; “hiç katılmıyorum (1)”, “katılmıyorum (2)”, “kararsızım (3)”, “katılıyorum (4)” ve “tamamen katılıyorum (5)” şeklinde derecelendirilmiştir.

Bu çalışmada bireylerin dini sembollere yönelik yalnızca olumlu tutumlara odaklandığı için, ölçeğin bütünü yerine araştırmanın amacı ve teorik kapsamıyla doğrudan ilişkili olan “Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar” alt boyutu kullanılmıştır. Yirmi dört maddeden oluşan bu alt boyutun orijinal formdaki iç tutarlılık katsayısı (Cronbach’s Alpha) 0,97; Guttman Split-half değeri ise 0,93 olarak rapor edilmiştir.²² Bu araştırma kapsamında yapılan analizlerde ise alt boyutun Cronbach’s Alpha güvenirlik katsayısı 0,98 olarak hesaplanmıştır.

Katılımcıların bu alt boyuttan en düşük 24, en yüksek 120 puan alabilmektedir. Ölçekten alınan yüksek puan, bireyin dini sembollere yönelik pozitif tutum düzeyinin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarda yüksek olduğunu göstermektedir.

2.2.3. Dindarlık Merkeziliği Ölçeği (The Centrality of Religiosity Scale - CRS)

“Dindarlık Merkeziliği Ölçeği (The Centrality of Religiosity Scale- CRS-10)”, Stefan Huber tarafından bireylerin dindarlık düzeylerini ve dinin kişilik sistemlerindeki merkeziliğini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. CRS, dindarlığın farklı boyutlarını değerlendirerek bireylerin dini hayatlarındaki çeşitliliği ve derinliği ortaya koymayı amaçlayan bir ölçüm aracı olarak geniş bir kabul görmüştür.²³ Ölçek, dindarlığın çok boyutlu yapısını ele alan Glock ve Stark’ın beş boyutlu modelini temel almaktadır (inanç, ibadet, duygu, etki ve bilgi).²⁴ Ölçeğin üç farklı formu bulunmaktadır, bu çalışmada 10 maddelik formu (CRS-10) yapısal temsil gücü nedeniyle tercih edilmiştir. Ölçek beşli Likert tipi olup, sıklık (hiçbir zaman - çok sık) ve yoğunluk (hiç - çok fazla) değerlerine sahiptir. Ölçeğin genel iç tutarlılık katsayısı (Cronbach’s Alpha) 0,89 ile 0,94 olarak Huber tarafından raporlanmıştır.²⁵

Centrality of Religiosity Scale (CRS-10) bireylerin dindarlık düzeyini beş temel boyutta ele almaktadır:

1. Entelektüel Boyut: Bireyin dini konular üzerine düşünme sıklığını ve entelektüel ilgisini ifade eder.
2. İdeolojik Boyut: Tanrı’ya veya aşkın bir güce olan inancın kesinlik düzeyini ölçer.
3. Kamusal Pratik Boyutu: Cemaat etkinliklerine veya dini törenlere katılım sıklığını kapsamaktadır.
4. Özel Pratik Boyutu: Kişisel alanda gerçekleşen ritüelleri ve spiritüel yönelimleri kapsamaktadır.
5. Tecrübe Boyutu: Bireyin Tanrı ile iletişim kurma, ilahi olanı hissetme ve aşkın bir deneyim yaşama durumunu ifade eder.²⁶

Mevcut çalışmada yapılan güvenirlik analizlerinde, örneklem grubunun dindarlık düzeyinin yüksek ve homojen bir dağılım göstermesi (Ort.=4,24; Ss=0,51) nedeniyle “İdeolojik Boyut”un (Tanrı’ya inanç) maddelerinde tavan etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Söz konusu durumun maddeler arasındaki varyansı

²² Çiğdem Gülmez - Fatma Zehra Pattabanoğlu, “Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması”, *Bilimname* 2020/43 (30 Kasım 2020), 247-286.

²³ Stefan Huber, “Kerndimensionen, Zentralität und Inhalt. Ein interdisziplinäres Modell der Religiosität”, 5.

²⁴ Huber, “Kerndimensionen, Zentralität und Inhalt”, 4.

²⁵ Stefan Huber - Odilo W. Huber, “The Centrality of Religiosity Scale (CRS)”, *Religions* 3/3 (2012), 716.

²⁶ Huber, “Kerndimensionen, Zentralität und Inhalt”, 7.

azaltarak ölçeğin toplam iç tutarlılığını olumsuz etkilediği değerlendirilmiştir. Bu nedenle, analizlerden “İdeolojik Boyut” dışarıda bırakılmış, kalan dört alt boyut (Entelektüel, Kamusal Pratik, Özel Pratik ve Tecrübe) üzerinden yeniden hesaplanan Cronbach’s Alpha katsayısı 0,63 olarak bulunmuştur. Bu durum araştırmanın yöntemsel sınırlılıklarından biri olarak değerlendirilmelidir.

2.3. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi

Araştırmada kullanılan anketin uygulanabilmesi için gerekli olan etik kurul izni, Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Etik Kurulu tarafından alınmıştır. Söz konusu izin, 27.06.2024 tarih ve E-30640013-108.01-201417 sayılı karar ile verilmiştir.

Araştırmanın amacına uygun olarak hazırlanan anket formları, 2024 yılı Temmuz ayı içerisinde uygulanmıştır. Uygulama aşamasında katılımcılara anket içeriği ve etik ilkeleri hakkında gerekli bilgilendirmeler yapılmış, gönüllülük esasına dayalı olarak katılımları sağlanmıştır. Veriler hem yüz yüze hem de çevrimiçi yöntemlerle toplanmıştır. Toplam 76 katılımcıya ulaştırılan anketlerden 73’ü geri dönmüş, veri temizleme sürecinin ardından, eksik veya hatalı doldurulduğu belirlenen 3 anket analiz dışı bırakılmış ve analizler 70 veri üzerinden gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir.

Ölçeklerin iç tutarlılık güvenirliğini belirlemek amacıyla Cronbach’s Alpha katsayıları hesaplanmıştır. Demografik değişkenlerin dindarlık düzeyleri ve dini sembollere yönelik tutumlar üzerindeki farklılaşma durumunu incelemek amacıyla iki kategorili değişkenlerde Bağımsız örneklem *t*-testi, ikiden fazla kategoriye sahip değişkenlerde ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Sürekli değişkenler arasındaki doğrusal ilişkinin yönü ve düzeyi ise Pearson Korelasyon Analizi ile değerlendirilmiştir.²⁷

3. Bulgular ve Yorumlar

“Dini Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeği”nin “Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar” alt boyutundan elde edilen verilerin normallik dağılımı incelenmiştir. 70 katılımcıdan elde edilen verilerde çarpıklık (skewness) değeri 0,019, basıklık (kurtosis) değeri ise -1,256 olarak hesaplanmıştır. İstatistik literatüründe çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1.5 veya ± 2.0 aralığında olması verilerin normal dağılıma yakın olduğuna işaret etmektedir.²⁸ Elde edilen değerlerin bu aralık içinde yer alması nedeniyle verilerin normal dağılıma gösterdiği uygun olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda hipotez testlerinde parametrik testlerin kullanılmasına karar verilmiştir.²⁹

Dindarlık Merkeziliği Ölçeği için normallik analizi sonuçları incelendiğinde, çarpıklık değerinin -0,428 ve basıklık değerinin -0,632 olduğu görülmüştür. Bu değerler, verilerin normal dağılıma yakın bir yapı sergilediğine işaret etmektedir. Bu nedenle analizlerde parametrik testlerin kullanılması uygun bulunmuştur. Katılımcıların dindarlık düzeyi ortalama 4,24 (Ss=0,51) olarak belirlenmiştir. Bu değer, ölçek sınıflandırmasına göre “Yüksek Düzeyde Dindar” kategorisi içerisinde değerlendirilmektedir (4,00- 5,00). Dindarlık Merkeziliği Ölçeğin iç tutarlık katsayısı (Cronbach’s Alpha) 0,611 olarak hesaplanmıştır. Bu değer, sosyal bilimler araştırmalarında düşük-sınırdaki kabul edilebilir bir güvenirlik düzeyine işaret etmektedir.

“Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar” alt boyutuna ilişkin güvenirlik analizi sonucunda Cronbach’s Alpha katsayısı 0,982 olarak bulunmuştur. Bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlığa sahip olduğunu göstermektedir.

²⁷ Nilgün Köklü vd., *Sosyal Bilimler İçin İstatistik* (Ankara: Pegem Akademi, 2006), 161-188.

²⁸ Muhammet Enes Vural vd., “Din Bilimleri Çalışmalarında Betimsel Analiz, T-Test ve Anova: Örnek Uygulamalarla Veri Betimleme ve Grup Ortalamalarını Karşılaştırma”, *Din Bilimlerinde Nicel Yöntem: Teorik Temel, Analiz, Yorumlama ve Raporlama*, ed. Ali Ayten (İstanbul: İFAV Yayınları, 2022), 50.

²⁹ Recai Coşkun vd., *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı* (Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2017), 189.

Katılımcıların ilgili alt boyuttan aldıkları toplam puanların ortalaması 75,43 (Ss=27,91) olarak hesaplanmıştır. Ölçekten alınabilecek en düşük puanın 24, en yüksek puanın 120 ve orta noktanın 72 puan olduğu dikkate alındığında, katılımcıların dini sembollere yönelik pozitif tutumlarının “orta düzeyde” olduğu söylenebilir.

3.1. Demografik Değişkenlere Göre Bulgular

Araştırmaya katılan bireylerin yaş, cinsiyet ve evde konuşulan dil değişkenlerine göre dini sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar tutumu ile dindarlık düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan analiz sonuçları Tablo 1’de toplu olarak sunulmuştur.

Tablo 1: Demografik Değişkenlere Göre İstatistiksel Analiz Sonuçları

Değişkenler	Gruplar / Test	N	Ort.	Ss	Test Değeri	p
Yaş	Pearson Korelasyonu	70	-	-	$r = 0,166$	$> 0,05$
Cinsiyet (Tutum Puanı)	Kadın	44	77,93	27,90	$t = 0,976$	$> 0,05$
	Erkek	26	71,19	27,95		
Cinsiyet (Öznel Dindarlık)	Kadın	44	4,07	0,87	$t = -1,125$	$> 0,05$
	Erkek	26	4,31	0,84		
Evde Konuşulan Dil (Tutum)	Türkçe	10	70,60	31,61	$F = 0,549$	$> 0,05$
	Almanca	5	65,80	28,80		
	Her ikisi	55	77,18	27,41		

Not: Cinsiyet değişkeni karşılaştırmalarında Bağımsız Gruplar t-testi, evde konuşulan dil değişkeni karşılaştırmalarında ise Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin yaşları ile Dinî Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeğinin “Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar” alt boyutundan aldıkları toplam puanlar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla Pearson Çarpım Momentler Korelasyon Analizi yapılmıştır. Yapılan analizi sonucunda, yaş değişkeni ile alt boyuttan alınan toplam puan arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmamıştır ($r=0,166$; $p>0,05$). Bu bulgu, yaş değişkeninin ilgili tutumlar üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve belirleyici bir etkisinin bulunmadığını göstermektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin dini sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar tutum puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Betimsel istatistikler incelendiğinde, kadın katılımcıların ortalama puanının ($\bar{X}=77,93$), erkek katılımcıların ortalama puanından ($\bar{X}=71,19$) daha yüksek olduğu görülmüştür. İstatistiksel analiz neticesinde, gruplar arasındaki bu farkın anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($t=0,976$; $p>0,05$). Netice olarak kadın katılımcıların dini sembollere yönelik pozitif duygusal bağ puanlarının, erkek katılımcılardan anlamlı düzeyde yüksek olacağını öngören H1 hipotezi doğrulanmamıştır. Bu bağlamda cinsiyetin, dini sembollere yönelik tutum üzerinde belirleyici bir değişken olmadığı söylenebilir.

Araştırmaya katılan bireylerin dindarlık merkeziliği düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Kadın ve erkek katılımcıların dindarlık merkeziliği puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilememiştir ($p>0,05$).

Evde konuşulan dile göre tutumlarda bir farklılaşma olup olmadığını incelemek amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır (Bk. Tablo 1). Ölçek toplam puanlarının, katılımcıların evde konuştukları dile göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği değerlendirildiğinde, grupların aritmetik ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir ($p>0,05$). Bu sonuçlar, katılımcıların evde konuştukları dilin (Türkçe, Almanca ya da her ikisi) ilgili konuya yönelik tutumlar üzerinde belirleyici bir etken

olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda, evde konuşulan dilin dini sembol algısı üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığını ortaya koymuştur. Dolayısıyla, evde Türkçe konuşan gençlerin dini sembollere karşı daha olumlu bir tutum içinde olacağı H2 hipotezini desteklememektedir.

3.2. Değişkenler Arasındaki İlişkiler (Pearson Korelasyon Analizi)

Değişkenler arasındaki ilişkilerin yönünü ve şiddetini belirlemek amacıyla yapılan Pearson Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 2' de yer almaktadır.

Tablo 2: Araştırma Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler ve Korelasyon Matrisi

Değişkenler	Ort.	Ss	1	2	3	4	5	6
1. Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar	75,43	27,91	1					
2. Dindarlık Merkeziliği (CRS)	4,25	0,51	,294*	1				
3. Öznel Dindarlık Algısı	4,16	0,72	,310**	,415**	1			
4. Bireysel Spiritüellik Algısı	3,83	0,88	,281*	,210	,245*	1		
5. Meditasyon Yapma Sıklığı	2,66	1,59	,322**	,112	,095	,164	1	
6. Dini Etkinliklere Katılım	3,47	1,06	,278*	,350**	,382**	,273*	,399**	1

$N = 70$; * $p < 0,05$

Tablo 2 incelendiğinde, dini sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar alt boyutu ile araştırma değişkenleri arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Bulgulara göre, dindarlık merkeziliği ($r = 0,294$; $p < 0,05$) ve öznel dindarlık algısı ($r = 0,310$; $p < 0,01$) arttıkça, bireylerin dini sembollere yönelik pozitif tutumlarının da artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Katılımcıların dini ve spiritüel pratikleri ile sembol algıları arasında da anlamlı ilişki tespit edilmiştir. Meditasyon yapma sıklığı ile ($r = 0,322$; $p < 0,01$), bireysel spiritüellik algısı ($r = 0,281$; $p < 0,05$) ve dini etkinliklere katılım düzeyi ($r = 0,278$; $p < 0,05$) arttıkça dini sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranış puanlarının yükseldiği saptanmıştır. Katılımcıların bireysel spiritüellik algı düzeyleri arttıkça, dini sembollere yönelik daha olumlu tutumlar geliştirme eğilimde oldukları görülmektedir. Elde edilen veriler sonucunda H3 hipotezini desteklenmektedir.

3.3. İnanç ve Pratiklerin Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar Tutumu İle İlişkisi

Katılımcıların Tanrı inanç düzeyleri, Tanrı ile bağ kurma hissi ve dini etkinliklere katılım ile dini sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar tutumları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Tanrı İnancı, Tanrı ile Bağ Kurma Hissi ve Dini Etkinliklere Katılım ile Dini Sembollere Yönelik Pozitif Tutum Arasındaki İlişkiye Ait Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	N	Ort.	Ss	r	p
1. Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranış. Tutum Puanı	70	75,43	27,91	1	-
2. Tanrı ile Bağ Kurma Hissi	70	4,21	0,78	,211	,080
3. Dini Etkinliklere Katılım	70	3,47	1,06	,278*	,020
4. Tanrı İnancı Düzeyi	70	4,93	0,31	,071	,562

* $p < 0,05$

Tablo 3 incelendiğinde, katılımcıların dini etkinliklere katılım düzeyleri ile sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar tutumu arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir ($r = 0,278$; $p < 0,05$). Ancak Tanrı inanç düzeyi ($r = 0,071$; $p = 0,562$) ve Tanrı ile bağ kurma hissi ($r = 0,211$; $p = 0,080$) ile dini sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranış tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki

tespit edilememiştir. Tanrı inanç düzeyinin tutumla anlamlı bir ilişki göstermemesi, katılımcıların inanç puanlarının tavan değerlere (4,93) yakın olması ve bu sebeple puan dağılımında varyansın istatistiksel anlamlılık için yetersiz kalmasıyla açıklanabilir.

3.4. Bireysel Dindarlık Algısı ve Dini Sembollerin Psikolojik Etkileri

Katılımcıların bireysel dindarlık algısı ve dini sembollerin psikolojik etkilerine ilişkin betimsel istatistikse ve Korelasyon analiz sonuçları Tablo 4’ de verilmiştir.

Tablo 4: Bireysel Dindarlık Algısı ve Dini Sembollerin Psikolojik Etkilerine İlişkin Betimsel İstatistikler ve Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	N	Ort.	Ss	r (Dindarlık ile İlişki)
Bireysel Dindarlık Algısı	70	4,16	0,86	1
Sembollerin Rahatlatması	70	3,04	1,38	,275*
Sembollerin Güven Vermesi	70	3,41	1,36	,253*
Sembollerin Kaygıyı Azaltması	70	3,10	1,46	,276*
Sembolle Dindar Hissetme	70	2,91	1,46	,287*

* $p < 0,05$

Tablo 4 incelendiğinde, katılımcıların bireysel dindarlık algıları ile dini sembollerin psikolojik yansımaları arasındaki ilişkinin Pearson Korelasyon Analizi ile test edildiği görülmektedir. Analiz bulgularına göre, katılımcıların bireysel dindarlık algısı ile dini sembollerin sağladığı “dindar hissetme” ($r=0,287$; $p<0,05$), “kaygıyı azaltma” ($r=0,276$; $p<0,05$), “rahatlama” ($r=0,275$; $p<0,05$) ve “güven verme” ($r=0,253$; $p<0,05$) değişkenleri arasında pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Betimsel veriler bazında katılımcıların dini sembollerle ilişkin algılarında en yüksek ortalamanın “Sembollerin Güven Vermesi” ($\bar{X}=3,41$), en düşük ortalamanın ise “Sembolle Dindar Hissetme” ($\bar{X}=2,91$) maddesinde olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonuçları, katılımcıların dindarlık algısı ile dini sembollere yönelik tutumları arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ancak korelasyon katsayıları ($r=0,253$ -275 -276 -287), hipotezde beklenen “güçlü” ilişki gerçekleşmemiştir, düşük düzeyde olduğu görülmektedir. İlişki yönü bakımından H4 hipotezi kısmen desteklenmiş ancak şiddeti bakımından ise beklentinin altında kalmıştır. Ayrıca bu bulgular, dindarlık algısı yüksek olan bireylerin, dini sembollerini psikolojik bir dayanak (güven, rahatlatma ve huzur kaynağı) olarak kullanma düzeylerinin daha yüksek olacağını öngören H5 hipotezini desteklemektedir.

3.5. Katılımcıların Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar Tutumunu Yordayan Değişkenlere İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Katılımcıların dini sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranış tutum puanlarının; dua etme sıklığı, yaş ve bireysel dindarlık algısı değişkenleri tarafından yordama düzeyi belirlemek amacıyla yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi sonuçları Tablo5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Dini Sembollere Yönelik Pozitif Duygu-Düşünce-Davranışlar Tutumunu Yordayan Değişkenlere İlişkin Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	Std. Hata	β	t	p
Sabit	-0,934	26,77	—	-0,035	,972
Dua Etme Sıklığı	1,75	3,17	,073	0,552	,583
Yaş	1,40	0,95	,170	1,469	,147
Bireysel Dindarlık Algısı	9,12	4,24	,282	2,149	,035*

Not: $R = ,363$, $R^2 = ,132$, $Adj. R^2 = ,092$, $F(3, 66) = 3,335$, $p = ,025$

* $p < 0,05$

Tablo 5 incelendiğinde, bağımsız değişkenlerin katılımcıların dinî sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar tutum puanlarını yordamak amacıyla kurulan regresyon modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F(3,66)=3,335$, $p=,025$). Modelin açıklayıcılık düzeyi değerlendirildiğinde, bağımsız değişkenlerin (dua etme sıklığı, yaş ve bireysel dindarlık algısı) bağımlı değişkendeki (dinî sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar) varyansın %13'ünü açıkladığı belirlenmiştir ($R^2=,132$; Adj. $R^2=,092$). Bu durum, modelin sınırlı ancak anlamlı bir açıklayıcılığa sahip olduğunu göstermektedir.

Regresyon modeline ait katsayıları ayrı ayrı değerlendirildiğinde, modele dâhil edilen bağımsız değişkenler arasında yalnızca bireysel dindarlık algısının dinî sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar tutumunu istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde yordadığı belirlenmiştir ($\beta=,282$, $t=2,149$, $p=,035$). Buna karşın dua etme sıklığı ($\beta=,073$, $p=,583$) ve yaş ($\beta=,170$, $p=,147$) anlamlı bir yordayıcı olmadığı tespit edilmiştir. Buna göre, bireylerin öznel dindarlık algıları arttıkça, dinî sembollere yönelik pozitif duygu-düşünce-davranışlar tutum düzeylerinin de arttığı söylenebilir.

3.6. Katılımcıların Dini Sembollere İlişkin Serbest Çağrışım Frekansları

Katılımcıların dini sembollere yönelik zihinsel şemalarını ve serbest çağrışımalarını belirlemek amacıyla elde edilen verilerin frekans dağılımları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Dinî Sembollere İlişkin Serbest Çağrışım Frekans Dağılımı

Sembol	f	Sembol	f	Sembol	f
Hilal	56	İbadet	2	Elleri birleştirme (Hristiyanlık)	1
Davud Yıldızı	43	Om	2	Menora	1
Haç	35	Kelime-i Şehadet	2	İkon	1
Başörtüsü	14	Rosenkranz ³⁰	2	Melek	1
Tesbih	13	Kippa	2	Tapınak	1
Kuran	9	Hinduizm	2	Mescid-i Aksa	1
Seccade	5	İncil	1	Omega	1
Yin Yang	5	Siyah Bayrak	1	Bahai	1
Buda	3	İslam	1	Fatıma'nın Eli	1
Şehadet Parmağı	3	Lale	1	Hac	1
Takke	3	Kalp işareti	1	Temiz Kalp	1
Muhammed (yazısı)	3	Yeşil Renk	1	Hristiyanlık	1
Darmaçarkı	2	Tevhid Bayrağı	1	Vav	1
Peçe	2	Minare	1		

Tablo 6 incelendiğinde, katılımcılara yönetilen “Dini sembol denildiğinde aklınıza gelen ilk sembollerini yazınız” şeklindeki açık uçlu soruya verilen yanıtların içerik analizi sonuçları görülmektedir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar, dinin hem kurumsal hem de gündelik boyutlarının zihinsel temsillere ön plana çıktığını göstermektedir. Kurumsal dinî semboller kategorisinde İslam'ı temsil eden Hilal ($f=56$), Yahudiliği temsil eden Davud Yıldızı ($f=43$) ve Hristiyanlığı temsil eden Haç ($f=35$) en yüksek frekansla ilk üç sırada yer almıştır. Gündelik yaşamla ilişkili dinî semboller incelendiğinde ise başörtüsü ($f=14$), tesbih ($f=13$) ve Kur'an ($f=9$) ifadelerinin öne çıktığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, katılımcıların Uzak Doğu kökenli inanç sistemlerine dair sembollerini de ifade ettikleri görülmektedir. Bu grupta Yin-Yang ($f=5$), Buda ($f=3$), Darmaçarkı ($f=2$) ve Om ($f=2$) sembollerini yer almaktadır. Ayrıca Kelime-i Şehadet ($f=2$), Rosenkranz ($f=2$) ve Kippa ($f=2$) gibi farklı dini geleneklere ait kavram ve nesneler de düşük frekanslarla tabloda yer almıştır.

³⁰ Duaları saymak için kullanılan bir boncuk dizisine verilen addır.

4. Tartışma

Din, temelde toplumsal bir olgu olarak kabul edilir, çünkü dini inançlar, ritüeller ve ibadetler, çoğunlukla bir topluluk tarafından paylaşılan anlam sistemleri çerçevesinde şekillenir. Bu yönüyle din, yalnızca bireyin manevi dünyasını biçimlendirmekte kalmaz, aynı zamanda içinde yaşanılan toplumun normları, değerlerini ve dayanışma biçimlerini de yapılandırır. Kurumsal yapılar, öğretiler ve ritüeller, ortak dünyalarının oluşumuna katkı sağlamaktadır. Buna karşılık spiritüalite, daha çok bireysel bir deneyim, kişisel anlam arayışı, içsel huzur ve manevi gelişimle ilişkilendirilmektedir. Spiritüalite, dinin kurumsal yapılarından bağımsız biçimde bireyin iç dünyasında şekillenmekte ve öznel deneyimler üzerinden anlam kazanmaktadır. Bu nedenle, spiritüel deneyimler genellikle bireyin içsel yolculuğuna ve kişisel manevi gelişimine odaklanan süreçler olarak değerlendirilmektedir.³¹

Araştırma bulguları, Pargament'in dinin muhafaza edici (conservation) işlevine yönelik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilebilir. Pargament'e göre din; kriz ve stres durumlarında bireyin psikolojik bütünlüğünü ve istikrarını korumaya yardımcı olan önemli bir kaynak işlevi görmektedir. Özellikle Pargament'in atıfta bulunduğu Peter Berger (1961), toplumsal ritüellerin (sembollerin), bireyi varoluşsal kaygılardan uzaklaştırarak yeniden "güvenli ve düzenli dünya" (okay world) algısına yöneltildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Almanya'da yaşayan Türk gençleri açısından dini sembollerin, değişken ve çok kültürlü sosyal çevre içerisinde güven, aidiyet ve süreklilik hissi sağlayan yapısal bir çapa işlevi görebileceği anlaşılmaktadır.³²

Buna ek olarak Pargament'in, "kutsallaştırma" (sanctification) yaklaşımı da araştırma bulgularını açıklamada önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır. Pargament'e göre bireyler nesnelere, ritüellere veya sembollere aşkın anlamlar yükleyerek onları kutsal bir değer alanı içerisinde değerlendirebilmektedir.³³ Çalışmada dini sembollere yönelik güven düzeyinin yüksek bulunması, katılımcıların bu sembolleri yalnızca estetik ya da görsel unsurlar olarak değil; aynı zamanda manevi anlam taşıyan önemli referanslar olarak algıladıklarını düşündürmektedir. Bu durum, bireylerin stresle başa çıkma süreçlerinde psikolojik sağlamlıklarını (resilience) destekleyen manevi kaynaklarla ilişkili olabileceği değerlendirilebilir. Bu yönüyle semboller, birey açısından seküler nesnelerin ötesinde, manevi anlamın sembolik temsil biçimleri haline gelebilmektedir.

Araştırma bulgularında, örneklem grubunun dindarlık düzeyine ilişkin puan ortalamasının yüksek olduğu görülmektedir (Ort.=4,24; Ss=0,51). Bu bulgu, Avrupa'daki Müslüman Türk göçmen toplulukları üzerine gerçekleştirilen araştırmalarla benzerlik göstermektedir. Nitekim Fleischmann ve Phalet tarafından yürütülen çok merkezli göçmen araştırmasında, Berlin'de yaşayan Türk Müslüman bireylerin "Müslüman olmak kimliğimin önemli bir parçasıdır" ifadesine verdikleri yanıtların 5'li Likert ölçeğinde 4,20 ile 4,55 arasında değişen yüksek ortalama değerlere sahip olduğu rapor edilmiştir. Bu durum, Almanya'da yaşayan Türkler açısından dinin, kimlik ve aidiyet süreçlerinde önemli bir referans alanı olarak işlev görebildiğini düşündürmektedir.³⁴

Araştırmanın bir diğer dikkat çekici bulgusu, katılımcıların yalnızca kendi dini geleneklerine ait sembolleri değil, farklı din ve inanç sistemlerine ait sembolleri de çağrışımlarında ifade etmiş olmalarıdır. Hilal, Davud Yıldızı ve Haç gibi semavi dinlere ait sembollerin yüksek sıklıkla belirtilmesi, katılımcıların dini sembol algılarının yalnızca kendi inanç çevreleriyle sınırlı olmadığını göstermektedir. Ancak serbest çağrışımlarda Hilal

³¹ Cırhinlioğlu vd., *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*, 19.

³² Pargament, *The Psychology of Religion and Coping*, 200.

³³ Pargament, *The Psychology of Religion and Coping*, 35.

³⁴ Fenella Fleischmann - Karen Phalet, "Integration and Religiosity Among the Turkish Second Generation in Europe: A Comparative Analysis Across Four Capital Cities", *Ethnic and Racial Studies* 35/2 (2012), 327, 329.

imgesinin ilk sırada yer alması, Kuhn'un yapısal sembolik etkileşimcilik yaklaşımı ve kimlik teorisi çerçevesinde değerlendirilebilir. Stets ve Serpe'in aktardığı üzere, toplumsal yapı bireyde süreklilik taşıyan bir "çekirdek benlik" oluşumuna katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, Almanya'da yaşayan Türk gençlerinin çok kültürlü sosyal çevrede farklı dinsel geleneklere aşinalık geliştirmekle birlikte, Hilal sembolü etrafında yoğunlaşan çağrışımlarının dinsel kimlik sürekliliği ve aidiyet ihtiyacıyla ilişkili olabileceği düşünülmektedir.³⁵ Bu durum, dini sembollerin Türk gençleri açısından yalnızca kültürel imgeler değil, aynı zamanda benlik bütünlüğünü destekleyen sembolik referanslar olarak işlev görebileceğine işaret etmektedir. Uzak Doğu kökenli din ve inanç sistemlerine ait sembollerin de zikredilmesi, gençlerin içinde yaşadıkları çok kültürlü Alman toplumunun ve küresel kültürel etkileşimin etkisiyle daha çoğulcu ve kapsayıcı bir dini sembol algısı geliştirdiklerini düşündürmektedir.

Katılımcıların çağrışımlarında geleneksel ve kurumsal dini sembollerin belirgin biçimde öne çıkması, dinin zihinsel temsillerinin büyük ölçüde kurumsal kimlikler, kolektif hafıza ve geleneksel dini imgeler etrafında şekillendiğini göstermektedir. Gündelik yaşamla ilişkili sembollerin de çağrışımlar arasında yer alması, dinin yalnızca soyut inanç sistemleri üzerinden değil, günlük yaşam pratikleri, ritüeller ve dini deneyimin somut yansımaları aracılığıyla da anlam kazandığını göstermektedir.

Dindarlık Merkeziliği Ölçeği'ne ilişkin güvenilirlik değerinin görece düşük-sınırdan olması (.611), örneklemenin homojen yapısı ve bazı boyutlarda gözlenen tavan etkisi ile ilişkili olabilir. Bu durum, ölçek performansının örneklem özelliklerine duyarlı olabileceğini göstermekte olup, gelecekte daha heterojen örneklemle yapılacak çalışmaların karşılaştırmalı bulgular üretmesi açısından önem taşımaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, çok kültürlü bir coğrafyada yaşayan Türk gençlerinin dini sembol algıları, tutumları ve zihinsel şemaları din psikolojisi perspektifinden incelenmiştir. Çalışmanın ana teması, katılımcıların dindarlık merkeziliği ile dini sembollere yönelik pozitif duygu, düşünce ve davranış tutumları arasındaki anlamlı ilişkidir. Katılımcıların kendilerini yüksek düzeyde dindar olarak tanımladıkları ve dini inançlarına büyük bir anlam atfettikleri görülmektedir. Dindarlık boyutları (inanç, ibadet, bilgi ve tecrübe) derinleştikçe sembollere atfedilen değer de eş zamanlı olarak arttığı tespit edilmiştir.

Araştırmanın en özgün sonuçlarından biri, kurumsal dindarlık göstergelerinin yanı sıra, spiritüel bir pratik olarak değerlendirilen meditasyon sıklığının da dini sembollere yönelik olumlu tutumlarla anlamlı düzeyde ilişkili olmasıdır. Bu ise, gençlerin dini sembollere yönelik algılarının yalnızca kurumsal dindarlık çerçevesinde şekillenmediğini, öznel, bireyselleştirilmiş ve içselleştirilmiş maneviyat anlayışlarıyla da ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Demografik değişkenler açısından incelendiğinde, cinsiyetin ve evde konuşulan dilin (Türkçe, Almanca veya her iki dil) sembollere yönelik tutumlar üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı tespit edilmiştir. Öngörülen hipotezlerin aksine ortaya çıkan bu bulgu, araştırmaya katılan Türk gençlerin, sosyo-lengüistik farklılıklar veya toplumsal cinsiyet değişkenlerinden bağımsız biçimde geliştirebildiklerine işaret etmektedir.

Katılımcıların dini sembollere ilişkin serbest çağrışımları genel olarak değerlendirildiğinde, sembol kategorisinin geniş, kapsayıcı ve çoğulcu bir yapı sergilediği görülmektedir. Çağrışımlar içerisinde en sık tekrar edilen Hilal sembolünün olması, İslam inancının ve kültürel belleğin katılımcıların zihinsel temsillerinde önemli bir referans noktası olmaya devam ettiğini düşündürmektedir. Bu bulgu, dini aidiyetin gençlerin sembolik dünyasında belirgin bir yere sahip olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte Haç ve Davud Yıldızı gibi farklı teistik dinlere ait sembollerin yüksek sıklıkla ifade edilmesi, katılımcıların içinde yaşadıkları çok kültürlü Alman

³⁵ Jan E. Stets - Richard T. Serpe, "Identity Theory", *Handbook of Social Psychology*, ed. John DeLamater - Amanda Ward (Dordrecht: Springer, 2013), 33.

toplumundaki dinsel çeşitliliğe yönelik farkındalık geliştirdiklerini göstermektedir. Ayrıca Uzak Doğu inanç sistemlerine ait bazı sembollerin de çağrışımlar arasında yer alması, gençlerin dini sembolleri yalnızca kendi inanç gelenekleri çerçevesinde değil, daha geniş kültürel perspektif içerisinde değerlendirebildiklerini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma; Almanya’da yaşayan Türk gençleri açısından dini sembollerin önemli bir psikolojik ve sosyal işlevler taşıdığını göstermektedir. Araştırma bulguları, yüksek dindarlık düzeyine sahip katılımcılar için dini sembollerin yalnızca görsel ya da kültürel unsurlar olarak değil, aynı zamanda güven, huzur ve aidiyet duygularıyla ilişkilendirilen manevi referanslar olarak deneyimlendiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda dini sembollerin, bireylerin kaygıyla başa çıkma süreçlerinde ve öznel iyi oluşlarının desteklenmesinde işlevsel bir rol üstlendiği değerlendirilebilir. Elde edilen bulgular, Pargament’in kutsallaştırılma ve dini başa çıkma yaklaşımları çerçevesinde değerlendirildiğinde, dini sembollerin göçmen gençler açısından çok kültürlü yaşam bağlamında anlam, aidiyet ve psikolojik süreklilik sağlayan sembolik kaynaklar olarak işlev görebileceğini düşündürmektedir.

Gelecek çalışmalarda dini sembollerin farklı yaş grupları, göç kuşakları ve kültürel bağlamlar açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesi önerilmektedir. Özellikle pozitif psikoloji perspektifinden, dini sembollerin psikolojik sağlamlık, aidiyet duygusu ve öznel iyi oluş ile ilişkisini ele alan çalışmaların literatüre önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra klinik psikoloji ve manevi danışmanlık uygulamalarında dini sembollerin bireylerde güven, huzur ve aidiyet duygularıyla ilişkilendirilmesi, bu yapıların stresle başa çıkma süreçlerinde destekleyici manevi kaynaklar olarak işlev görebileceğine işaret etmektedir.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma, Amasya Üniversitesi Üniversitesi Sosyal Bilimler Bilimsel Araştırma Önerisi Etik Değerlendirme Kurulu’nun 27.06.2024 tarih ve E-30640013-108.01-201417 sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethics Committee Permission: This study was conducted with the approval of the Ethics Evaluation Committee for Scientific Research Proposals in Social Sciences at Amasya University, granted in session number E-30640013-108.01-201417 on 27.06.2024. It is hereby declared that scientific and ethical principles were observed during the preparation of the study and that all referenced works have been properly cited in the bibliography.

Yapay Zeka Etik Beyanı: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç ya da uygulamadan yararlanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun biçimde oluşturulmuş; yalnızca dil ve yazım denetimi aşamasında sınırlı ölçüde destek alınmıştır.

Artificial Intelligence Ethical Statement: This study was prepared without the use of any artificial intelligence-based tools or applications. All content was produced by the author in accordance with scientific research methods and academic ethical principles; only limited support was received during the language and proofreading stage.

Yazar Katkı Oranları | Author Contribution Rates

Araştırmanın Tasarımı Conceptualization:	Yazar Author-1 (%90) – Yazar Author-2 (%10)
Veri Toplanması Data Curation:	Yazar Author-1 (%100) – Yazar Author-2 (%)
Araştırma-Veri Analizi-Doğrulama Investigation-Analysis-Validat:	Yazar Author-1 (%65) – Yazar Author-2 (%35)
Makalenin Yazımı Writing:	Yazar Author-1 (%80) – Yazar Author-2 (%20)
Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi Writing – Review & Editing:	Yazar Author-1 (%50) – Yazar Author-2 (%50)

Kaynakça

- Apaydın, Halil. *Dindarlık*. Samsun: Bilimkent Yayınevi, 2018.
- Bahadır, Abdülkerim. *Jung ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Biezais, Haralds. “Die Hauptprobleme der religiösen Symbolik”. *Religious Symbols and Their Functions*. ed. Haralds Biezais. Stockholm: Almqvist & Wiksell International, 1979.
- Cassirer, Ernst. *Sembol Kavramının Doğası*. çev. Milay Köktürk. Ankara: Hece Yayınları, 2011.
- Cevizci, Ahmet. “Sembol”. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Cirhinlioğlu, Zafer vd. *Dindarlık, Ruh Sağlığı ve Modernite*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
- Coşkun, Recai vd. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 2017.
- Ersay, Necmettin. *Semboller ve Yorumları*. İstanbul: Dönence Yayınevi, 2007.
- Fleischmann, Fenella – Phalet, Karen. “Integration and Religiosity among the Turkish Second Generation in Europe: A Comparative Analysis across Four Capital Cities”. *Ethnic and Racial Studies* 34/2 (2011), 320-341. <https://doi.org/10.1080/01419870.2011.579138>
- Gülmez, Çiğdem - Pattabanoğlu, Fatma Zehra. “Dinî Sembollere Yönelik Psiko-Sosyal Tutumlar Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Bazı Değişkenlere Göre Karşılaştırılması”. *Bilimname* 43 (30 Kasım 2020): 247-286.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1998.
- Höllinger, Franz – Makula, Lorenz. “Religiosity in the Major Religious Cultures of the World”. *International Journal of Sociology* 51/5 (2021), 345-359. <https://doi.org/10.1080/00207659.2021.1958181>
- Huber, Stefan - Huber, Odilo W. “The Centrality of Religiosity Scale (CRS)”. *Religions* 3/3 (Eylül 2012): 710-724. <https://doi.org/10.3390/rel3030710>
- Huber, Stefan. “Kerndimensionen, Zentralität und Inhalt. Ein interdisziplinäres Modell der Religiosität”. *Journal für Psychologie* 16/3 (2008). <https://journal-fuer-psychologie.de/article/view/202>
- Köklü, Nilgün vd. *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*. Ankara: Pegem Akademi, 2006.
- Köse, Ali - Ayten, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Kişilik ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2004.
- Pargament, Kenneth I. *The Psychology of Religion and Coping: Theory, Research, Practice*. New York: Guilford Press, 1997.
- Perşembe, Erkan. “Dinde Sembolün Fonksiyonu ve İslâm’da Sembolik Değerlerin Bugünü”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/10 (Şubat 1998): 89-102.
- Schimmel, Annemarie. “Dinde Sembolün Fonksiyonu Nedir?”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/3-4 (1954): 67-74.
- Stark, Rodney - Glock, Charles Y.. *American Piety: The Nature of Religious Commitment*. Berkeley: University of California Press, 1968.
- Stets, Jan E. - Serpe, Richard T. “Identity Theory”. *Handbook of Social Psychology*. ed. John DeLamater - Amanda Ward. Dordrecht: Springer, 2013.
- Tillich, Paul. *Ahlak ve Ötesi*. çev. Aliye Çınar. Ankara: Elis Yayınları, 2006.
- Tokat, Latif. *Dinde Sembolizm*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2012.
- Vergote, Antoine. *Din, İnanç ve İnançsızlık*. çev. Veysel Uysal. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1999.
- Vural, Muhammet Enes vd. “Din Bilimleri Çalışmalarında Betimsel Analiz, T-Test ve Anova: Örnek Uygulamalarla Veri Betimleme ve Grup Ortalamalarını Karşılaştırma”. *Din Bilimlerinde Nicel Yöntem: Teorik Temel, Analiz, Yorumlama ve Raporlama*. ed. Ali Ayten. 45-72. İstanbul: İFAV Yayınları, 2022.
- Yaparel, Recep. “Dinin Tarifi Mümkün mü?”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* IV (1987), 403-417.